

Nález denárů Vladislava I. v Bzové. K problematice zařazení a ikonografie denárů Cach 562

J I Ř Í L U K A S

 74, 2019, s. 3–17

A board of Vladislav I deniers from Bzová. On the classification and iconography of the denier type Cach 562

A board of 32 deniers of the Cach 562 type, struck during the reign of Vladislav I, Duke of Bohemia (1109–1118, 1120–1125), was found on November 15th, 2020, by the forest path under the southern slope of the Výrovka Hill, in Bzová municipality (Beroun District). Four variants of the above mentioned type were identified in the board. Their presence indicates that they were struck together and under the same ruler, i. e., Vladislav I. Since no ceramic fragments were found at the site, this coin assemblage had probably been stored in a vessel made of an organic material. Due to the single-type composition of the board and its size, it is considered to be an immediate cash associated with an economic activity of the owner or his social position. Remarkable are the iconography and artistic level of the Cach 562 deniers with the image of a rider on a horse, turned backwards and shooting from a bow, on the obverse, and figures of St. Wenceslas and St. Adalbert placed, most likely, in the symbolic Civitas Dei – the Heavenly Jerusalem on the reverse.

 board; denier; iconography; Vladislav I. (1109–1118, 1120–1125), Bzová (Beroun District) [CZ].

 nález; denár; ikonografie; Vladislav I (1109–1118, 1120–1125); Bzová (okr. Beroun).

Dne 15. listopadu 2020 byl na katastru obce Bzová (okr. Beroun) odkryt pomocí detektoru kovů soubor denárů českého knížete Vladislava I. (1109–1118, 1120–1125). Nález sestával z 32 identifikovatelných exemplářů denárů typu Cach¹ 562 a z několika drobných, blíže neurčitelných mincovních zlom-

* PhDr. Jiří LUKAS, Národní muzeum, jlukas@volny.cz. Tento příspěvek vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/11.V.d, 00023272).

¹ CACH, František: *Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové*, Praha 1972, (dále v textu i poznámkách jen Cach), č. 562.

ků.² Nálezový soubor byl odkryt při lesní cestě (úvozu) pod jižním svahem vrchu Výrovka, přibližně 3 km severovýchodně od obce (širší okolí bodu GPS 49.9174364N, 13.8450344E). Na místě nálezů nebyly nalezeny střepy keramické nádoby ani další archeologické artefakty.

ČECHY, Vladislav I. (1109–1118, 1120–1125), denár z let 1120–1125

4

Varianta I

Av.: jezdec na koni střílející z luku zprava; vnitřní obodek perličkový;
opis: + **DVX VVLADIZLAVS**

Rv.: polopostavy sv. Václava a sv. Vojtěcha natočené k sobě, mezi nimi křížek na dlouhé žerdi; postavy umístěny na hradbě s bránou; vnitřní obodek perličkový;

opis: **SCS VVENCEZLAVS** •

Lit.: Cach 562; Šmerda³ 210a.

1. AR; 0,70 g; 15,9 x 15,8 mm
2. AR; 0,57 g; 15,4 x 15,3 mm
3. AR; 0,55 g; 15,5 x 15,3 mm
4. AR; 0,53 g; 15,3 x 15,5 mm
5. AR; 0,45 g; 15,7 x 15,8 mm
6. AR; 0,44 g; 15,9 x 14,8 mm; část mince je odlomena
7. AR; 0,44 g; 15,6 x 15,4 mm
8. AR; 0,42 g; 16,2 x 15,9 mm
9. AR; 0,35 g; 14,6 x 14,8 mm
10. AR; 0,33 g; 15,6 x 15,2 mm
11. AR; 0,32 g; 16,0 x 15,8 mm
12. AR; 0,31 g; 15,5 x 11,1 mm; zlomek
13. AR; 0,28 g; 15,2 x 15,4 mm; mince je rozlomena
14. AR; 0,27 g; 14,4 x 14,4 mm; mince je rozlomena
15. AR; 0,20 g; 15,4 x 14,5 mm; část mince je odlomena
16. AR; 0,18 g; 15,1 x 7,9 mm; zlomek

---

² Lze předpokládat, že blíže neidentifikované zlomky o celkové váze 0,27 g představují fragmenty denárů rovněž typu Cach 562.

³ ŠMERDA, Jan: *Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století*, Brno 1996, (dále v textu i poznámkách jen Šmerda).

17. AR; 0,17 g; 15,6 x 13,5 mm; část mince je odlomena
 18. AR; 0,16 g; 12,2 x 8,5 mm; zlomek
 19. AR; 0,10 g; 12,2 x 11,3 mm; zlomek
 20. AR; 0,05 g; 9,0 x 6,6 mm; zlomek
 21. AR; 0,04 g; 12,4 x 5,8 mm; zlomek
 22. AR; 0,04 g; 14,5 x 5,9 mm; zlomek

23

Varianta II

Av.: jezdec na koni střílející z luku zprava, pod nohou jezdce kulička; vnitřní obvoděk perličkový;

opis: + **DVX VVLADIZLAVS**

Rv.: polopostavy sv. Václava a sv. Vojtěcha natočené k sobě, mezi nimi křížek na dlouhé žerdí; postavy umístěny na hradbě s bránou, **po stranách postav**

písmena E – I; vnitřní obvoděk perličkový;

opis: + **SCS VVENCEZLAVS**

Lit.: Cach 562a; Šmerda 210c.

23. AR; 0,51 g; 15,5 x 15,4 mm
 24. AR; 0,22 g; 16,2 x 12,0 mm; zlomek
 25. AR; 0,03 g; 8,8 x 6,2 mm; zlomek

27

Varianta IIIa

Av.: jezdec na koni střílející z luku zprava; vnitřní obvoděk perličkový;

opis: + **DVX VVLADIZLAVS**

Rv.: polopostavy sv. Václava a sv. Vojtěcha natočené k sobě, **mezi nimi květ** (hvězdice); postavy umístěny na hradbě s bránou; vnitřní obvoděk perličkový;

opis: + **SCS VVENCEZLAVS**

Lit.: Cach 562b; Šmerda 210b.

26. AR; 0,57 g, 16,4 x 16,2 mm
27. AR; 0,39 g; 16,0 x 15,8 mm
28. AR; 0,07 g; 14,6 x 11,5 mm; zlomek

29

Varianta IIIb

Av.: jezdec na koni střílející z luku zprava, **nad zadkem koně kroužek**; vnitřní obvodek perličkový;

opis: + **DVX VVLADIZLAVS**

Rv.: polopostavy sv. Václava a sv. Vojtěcha natočené k sobě, **mezi nimi květ** (hvězdice); postavy umístěny na hradbě s bránou; vnitřní obvodek perličkový;

opis: + **SCS VVENCEZLAVS**

Lit.: Cach 562b; Šmerda 210b.

29. AR; 0,19 g; 13,5 x 12,8 mm; zlomek
30. AR; 0,15 g; 16,5 x 11,6 mm; část mince odlomena
31. AR; 0,13 g; 13,0 x 12,7 mm; dva zlomky

32

Varianta IV

Av.: jezdec na koni střílející z luku zprava; vnitřní obvodek perličkový;

opis: + **DVX VVLADIZLAVS**

Rv.: polopostavy sv. Václava a sv. Vojtěcha natočené k sobě, **mezi nimi volný prostor**; postavy umístěny na hradbě s bránou; vnitřní obvodek perličkový;

opis: + **SCS VVENCEZLAVS**

Lit.: Cach nezná; Šmerda nezná.

32. AR; 0,30 g; 16,2 x 15,8 mm

Průměrná hmotnost osmi nepoškozených exemplářů denárů varianty I činí 0,49 g (0,33–0,70), jediný nepoškozený exemplář denáru varianty II váží 0,51 g a průměrná hmotnost dvou nepoškozených exemplářů denárů varianty IIIa činí 0,48 g (0,39, 0,57). Dosud nepopsaná varianta IV je v nálezů zastoupe-

na jediným exemplářem o hmotnosti 0,30 g. František Cach uvádí průměrnou hmotnost sedmi denárů uvedeného typu 0,66 g (0,52–0,82 g).⁴ Diference je vysvětlitelná způsobem zachování denárů z nálezů Bzová 2020.

Společné zastoupení denárů typu Cach 562, 562a, 562b a dosud nepopsané varianty denáru téhož typu dokazuje, že byly raženy současně a že jsou ražbami jediného panovníka, tj. Vladislava I. Absence keramické nádoby nebo jejích fragmentů pravděpodobně svědčí o uložení mincovního souboru v obalu z organické látky, kůže nebo textilu. Vzhledem k jednotypovému složení souboru a jeho velikosti se může jednat o bezprostřední peněžní hotovost, spojenou s ekonomickou činností majitele nebo s jeho sociálním postavením.

Denár Vladislava I. typu Cach 562 byl poprvé vyobrazen a popsán zakladatelem české numismatiky Mikulášem Adauktem Voigtem v jeho souborném díle o českém mincovnictví, vydaném v roce 1771.⁵ Spolu s dalšími, v díle popsány mincemi byl součástí velké numismatické sbírky litoměřického biskupa Emanuela Arnošta z Valdštejna (1760–1789).⁶ Okolnosti nálezů či získání denáru do sbírek nejsou známy (obr. 1a–b).

●□1: Vyobrazení denáru Cach 562:

a) v rukopisném katalogu litoměřického biskupa Emanuela Arnošta z Valdštejna, č. 140;

b) v díle Mikuláše Adauga Voigta, tab. XVII/9.

V roce 1860 uveřejnil kustod numismatické sbírky Národního muzea v Praze Václav Hanka popis a vyobrazení dvou exemplářů denárů uvedeného typu z muzejních sbírek. Prvním je denár Cach 562,⁷ druhým varianta „s květinou“ Cach 562b.⁸ Ani v tomto případě však autor popisu neuvedl okolnosti, za kterých byly obě mince do sbírek muzea získány (obr. 2).⁹

⁴ CACH, s. 40, č. 562.

⁵ VOIGT, Mikuláš Adaukt: *Beschreibung der bisher bekannten Böhmischen Münzen nach chronologische Ordnung I*, Prag 1771, (dále v textu Voigt), s. 345–346, č. 9, tab. XVII/9.

⁶ Rukopisný katalog numismatické sbírky Emanuela Arnošta z Valdštejna: *Abzeichnungen der Denkschau- und Kurrent Münzen welche in der so ansehnlichen Münzsammlung nach Wayland Emmanuel Grafen von Waldstein und Bischofen von Leitmeritz befindlich sind*, Národní muzeum v Praze, inv. č. VII A 12.

⁷ HANKA, Václav: *Popsání a vyobrazení českých mincí*, Památky archeologické a místopisné 4, 1860, (dále v textu Hanka), s. 185, tab. XXIV/20.

⁸ HANKA, V.: *Popsání*, s. 185, tab. XXIV/18.

⁹ V rukopisném katalogu numismatické sbírky Vlastivědného muzea v Praze *Katalog der böhmischen und mährischen Münzen des böhm. Museums* vypracovaného v roce 1836 V. Hankou je popis denáru Cach 562 uveden pod č. 244. Katalog je uložen ve sbírkových fondech Národního muzea v Praze.

●□2: **Vyobrazení denáru a) Hanka XXIV/20** (Cach 562);
b) Hanka XXIV/18 (Cach 562b).

Koncem 19. století zařadil popis a vyobrazení denáru typu Cach 562 a varianty Cach 562b do svých základních prací Eduard Fiala. V soupisu sbírky Maxe Donebauera přiřadil denár Cach 562 bez nálezových okolností mezi ražby Vladislava I.,¹⁰ v započatém pokusu o soupis českých mincí a medailí *Beschreibung böhmischer Münzen und Medaillen* zařadil variantu denáru Cach 562b mezi ražby Vladislava II. (1140–1174) s poznámkou: „*Denar aus dem Vilimover Funde. Ein ähnlicher Denar wurde von mir in D., da mir Fundort damals unbekannt war, Wlad. I. beigelegt, welche Zutheilung hiemit corrigire.*“¹¹ Po třetí zahrnul ve svých *Českých denárech* obě známé varianty denárů typu Cach 562 opět mezi ražby Vladislava I.¹² U popisu denáru Cach 562b poznamenal: „*Pochází prý (dle sdělení p. Em. Mikše) z nál. vilímovského, dle kteréž okolnosti by ovšem musil vládě Vladislava II. připsán býti; jest však díla jiného, než denáry vilímovské a proto ku konečnému určení třeba nového nálezu vyčkati.*“

Rozpaky týkající se přidělení variant denárů typu Cach 562 a Cach 562b vedly o půl století později Pavla Radoměrského k jejich vyloučení ze soupisu ražeb Vladislava I. Ve své rozsáhlé práci *Peníze Kosmova věku*, věnované otázkám českého mincovnictví druhé poloviny 11. a první čtvrtiny 12. století, to zdůvodnil slovy: „*O typu XVI. 4 [Cach 562], který známe z nálezů vilémovského a z nálezů neustupovského, soudím, že je typem mincí Vladislava II. Tuto domněnku, kterou vyslovil již Fiala, pojednává o tomto typu složení neustupovského nálezů plně potvrdilo. Rovněž jakost tohoto typu – 180/1000 – kterou nám prozradila přesná analytická zkouška mincovního kovu, klade mince typu F XVI.4 do let vlády Vladislava II.*“¹³

Zde je však třeba poznamenat, že popisy denárového nálezů z okolí Vilémova (okr. Havlíčkův Brod) z roku 1862 (?), ukrytého po roce 1173, se rozcházejí.¹⁴ Podle nejstaršího z nich, publikovaného Josefem Smolíkem v roce 1879, byly ve vilémovském nálezů, čítajícím okolo 300 exemplářů, zastoupeny denáry

¹⁰ FIALA, Eduard: *Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medaillen des Max Donebauer*, Prag 1888, s. 46, č. 466, tab. X/466.

¹¹ FIALA, Eduard: *Beschreibung böhmischer Münzen und Medaillen*, Prag 1891, s. 101, č. 1056.

¹² FIALA, Eduard: *České denáry*, Praha 1895, s. 362, č. 1584, tab. XVI/4; č. 1585.

¹³ RADOMĚRSKÝ, Pavel: *Peníze Kosmova věku (1050–1125)*, Numismatický časopis 21, 1952, s. 107, pozn. 194.

¹⁴ RADOMĚRSKÝ, Pavel: *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II. 1. České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového (10.–12. století)*, Praha 1956, (dále jen NÁLEZY II.1), s. 46, č. 1609.

Vladislava II. (1140–1174) typů Cach 596, 602, 607, 608, 609, 611, 612, 615, 617 a denáry Soběslava II. (1173–1179) typu Cach 619.¹⁵ Podle popisu E. Fialy, publikovaného v roce 1891 a vycházejícího ze sbírky M. Donebauera, byly ve vilémovském nálezu zastoupeny denáry Vladislava II. Cach 596, 602, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 615, 616, 617, Soběslava II. Cach 619 a rovněž jeden exemplář denáru Cach 562b,¹⁶ podle popisu, publikovaného v roce 1895, vycházejícího z poznámek E. Mikše, denáry Vladislava II. Cach 596, 602, 605, 608, 609, 610, 611, 612, 615, 616, 617 a Soběslava II. Cach 619.¹⁷ Podle posledního soupisového díla F. Cacha z roku 1972 obsahoval nález denárové typy Vladislava II. Cach 596, 602, 608, 609, 610, 611, 612, 615, 616, 617 a Soběslava II. Cach 619.¹⁸ Zastoupení denárů Cach 562b ve vilémovském nálezu je tedy nejisté a je podloženo pouze případnou ústní informací E. Mikše.¹⁹

Denárový nález odkrytý u Neustupova (okr. Benešov) na podzim 1914²⁰ známe pouze z popisu plzeňského sběratele Josefa Ječného.²¹ V souboru přibližně 400 exemplářů byly podle něj zastoupeny denáry Vladislava I. (1109–1125) Cach 562 a Cach 562a a dále denáry Vladislava II. Cach 592, 593 z období knížecí vlády (1140–1158) a denáry Cach 604 z období královské vlády (1158–1174). Přibližně dvě třetiny nálezového souboru tvořily tři varianty denárů Cach 593.²² Nález byl sice rozptýlen a jeho složení již nelze přesně ověřit, ale v numismatické sbírce Západočeského muzea v Plzni je uloženo osm denárů ze sbírky J. Ječného uvedených typů, pocházejících z nálezů u Neustupova,²³ mezi nimi rovněž jeden exemplář denáru Cach 562 (obr. 3).²⁴ Z uvedených důvodů proto nelze jednoznačně souhlasit se shora uvedeným názorem P. Radoměrského o zařazení denárů Cach 562 mezi ražby Vladislava II. V hesle, věnovaném tomuto nálezu ve velkém soupisovém díle o nálezech mincí v českých zemích,

¹⁵ SMOLÍK, Josef: *Popsání a vyobrazení českých mincí*, Památky archeologické 11, 1879, s. 204.

¹⁶ FIALA, E.: *Beschreibung*, s. 102, pozn. 101.

¹⁷ FIALA, E.: *České denáry*, s. 194, č. 128.

¹⁸ CACH, s. 79, č. 330.

¹⁹ FIALA, E.: *České denáry*, s. 362, č. 1585.

²⁰ NÁLEZY II.1, s. 44, č. 1597.

²¹ JEČNÝ, Josef: *Nález denárů Vladislava I. a II. u Neustupova*, Numismatický časopis československý 2, 1926, s. 129–130.

²² JEČNÝ, J.: *Nález*, s. 129–130.

²³ LUKAS, Jiří – HUS, Miroslav: *Sbírka českých raně středověkých mincí Západočeského muzea v Plzni III. České a moravské denáry z 12. a počátku 13. století*, Numismatický sborník 34/2, 2020, s. 183–184.

²⁴ Západočeské muzeum v Plzni, inv. č. J 144. Na evidenční kartě Ječného sbírky č. 194 z roku 1934 je nález označen jako „Fund von Světlá bei Wotitz 1914“. LUKAS, Jiří – HUS, Miroslav: *Sbírka českých raně středověkých mincí*, s. 219, č. 449.

vydaném jen o několik let později, hovoří navíc o zastoupení ražeb obou panovníků, z nichž lze Vladislavu I. z nálezového celku přiřadit pouze a právě denáry Cach 562.²⁵

●□3: Denár Cach 562 z nálezů Neustupov 1914.
Západočeské muzeum v Plzni, inv. č. J 144. Zvětšeno 2:1.

Kromě Neustupova byly denáry Cach 562 prokazatelně zastoupeny pouze v nálezů z okolí Libotova (okr. Trutnov), odkrytém v roce 1941.²⁶ Z nálezového souboru přibližně šesti set denárů se podařilo blíže popsat pouze 21 exemplářů.²⁷ Vedle tří exemplářů denárů uvedeného typu Cach 562 (obr. 4)²⁸ byly v nálezů zastoupeny denáry Soběslava I. (1125–1140) Cach 577, 578, 582 a denáry Vladislava II. z období knížecí vlády Cach 593, 598 a z období po královské korunovaci v roce 1158 Cach 608, 611 a 615. Nález z Bzové, byť jednotypový, nám tak rozšiřuje nevelký počet nálezových celků obsahujících denáry Cach 562. Početné zastoupení jednotlivých variant nám zároveň přináší nové průhledy do mincovní produkce českého knížete Vladislava I.

●□4: Denár Cach 562 z nálezů Libotov 1941.
Fotodokumentace ze sbírek Muzea východních Čech v Hradci Králové.

²⁵ NÁLEZY II.1, s. 44, č. 1597. Zařazení denárů Cach 562 mezi ražby Vladislava II. nepřijala ve stejné době ani NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Emanuela: *Krása české mince*, Praha 1955, s. 72–75, obr. 23–24 a dnes jsou denáry tohoto typu, včetně variant, považovány jednoznačně za ražby Vladislava I. (CACH, s. 40, č. 562; ŠMERDA, s. 84, č. 210).

²⁶ CACH, s. 63, č. 228b.

²⁷ ŠŮLA, Jaroslav: *Denárový nález v Libotově a jeho význam*, Numismatické listy 22, 1967, s. 1–4.

²⁸ Za poskytnutí fotografie denáru Cach 562 z nálezů Libotov 1941 děkuji PhDr. Vojtěchu Brádlemu z Muzea východních Čech v Hradci Králové.

Pozoruhodná je ikonografie a výtvarná úroveň jednotlivých variant denárů tohoto typu. Na lícních stranách nalézáme vyobrazení jezdce na koni, otočeného vzad a střelčícího z luku (obr. 5). Obraz vyplňující celou střední plochu denárů, ohraničený vnitřním perličkovým obvodkem, patří k mimořádně kvalitním výtvarům raně středověké miniaturní glyptiky v Čechách.²⁹ Vyobrazení koně ve cvalu a natočení postavy jezdce při střelbě je přirozené a z výtvarného hlediska skvěle zvládnuté. Pozoruhodné je rovněž postižení jednotlivých detailů, ať se jedná o součásti zdobného koňského postroje, nebo o oblečení jezdce.³⁰ A. Merhautová vyslovila názor, že se jedná o vyobrazení jedné ze scén mýtu o Herkulovi, v níž antický hrdina střílí na kentaury,³¹ podobnou předlohou však mohl být i byzantský raně středověký hrdinský epos *Digenis Akritas*. Jednotlivé scény obou literárních děl byly často zpodobňovány na hracích kamenech vyráběných ze slonoviny či jiných materiálů.³²

Na lícních stranách denárů Cach 562 lze rozeznat tři varianty, lišící se absencí, či použitím značek, kuličkou pod nohou jezdce (varianta II, obr. 5b), nebo kroužkem, umístěným nad zadkem koně (varianta IIIb, obr. 5c). Opisové legendy na lícních stranách mincí jsou u všech variant stejné: + **DVX VLADIZLAVS**.

²⁹ K výtvarné a obsahové stránce českých denárů 12. století šířeji: SKALSKÝ, Gustav: *České mince a pečeti 11. a 12. století*, Sborník Národního muzea v Praze sv. 1, historický, 1938–1939, s. 1–60; KVĚT, Jan: *Česká mince doby románské jako výtvarné dílo*, in: Sborník Gavrila Kazarova, Sofia 1950, s. 195–203; NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, E.: *Krása české mince, Praha 1955*; NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Emanuela: *Příspěvek k tematice obrazů na českých denárech 12. století*, Sborník Národního muzea v Praze, Řada A – Historie 21, 1967, s. 213–218; HÁSKOVÁ, Jarmila: *Česká mince v době románské. Příspěvek k ikonografii českých denárů 10.–12. století*, Cheb 1975; ČERNÝ, Pavel: *Některé metodologické problémy ikonografické analýzy denárových a brakteátových ražeb v českých zemích*, in: Realita, představa, symbol v numismatické ikonografii, red. D. Grossmannová – J. T. Štefan, Acta Numismatica Moraviae, Bohemiae et Silesiae 8, 2004, s. 43–66.

³⁰ NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, E.: *Krása*, s. 72–75, obr. 23–24, zařadila denáry Cach 562 mezi nejkrásnější ražby typologicky bohaté české denárové produkce 12. století.

³¹ MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, Anežka: *Antická tradice na českých denárech*, Umění 25, 1977, s. 543; MERHAUTOVÁ, Anežka – TŘEŠTÍK, Dušan: *Ideové proudy v českém umění 12. století*, Praha 1985, s. 65. MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, A.: *Antická tradice*, s. 543, vyslovila názor, podle kterého byla razidla lícních stran denárů Vladislava I. Cach 562 a Vladislava II. Cach 597 zhotovena stejným rytcem, *jak napovídá podobné pojetí hlavy reka, jeho roucha a dalších detailů*. Tento názor je však třeba odmítnout, neboť fabriky obou mincí jsou rozdílné a shodu lze nalézt pouze v celkovém pojetí, nikoli v uvedených detailech.

³² GOLDSCHMIDT, Adolph: *Die Elfenbeinskulpturen aus der Zeit der karolingischen und sächsischen Kaiser, VIII.–XI. Jahrhundert. Band 3*, Berlin 1923. K otázce světských námětů na českých denárech 12. století: ČERNÝ, P.: *Některé metodologické problémy*, s. 63.

● 5: Lící strany denárů Cach 562 z nálezu Bzová 2020: a) varianta I (kat. č. 8); b) varianta II (kat. č. 23); c) varianta III (kat. č. 29).

Na rubních stranách denárů Cach 562 jsou vyobrazeny polopostavy sv. Václava a sv. Vojtěcha natočené k sobě. Sv. Václav je prostovlasý, oděný do splývavého roucha, sepnutého na pravém rameni, sv. Vojtěch s biskupskou mitrou staré formy je oděný do kněžského roucha s palliem. Postavy světců jsou umístěny na náznaku hradby s bránou, symbolizující nejpravděpodobněji *Civitas Dei* – Nebeský Jeruzalém.³³ V nálezu Bzová 2020 jsou zastoupeny čtyři ikonograficky odlišné varianty rubních stran mincí. Na denárech varianty I (Cach 562; Šmerda 210a) je mezi světci vyobrazen procesní kříž na dlouhé žerdi (obr. 6a), na denárech varianty II (Cach 562a; Šmerda 210c) jsou po stranách hlav světců umístěna písmena či grafémy E – Y (obr. 6b), na denárech varianty III (Cach 562b; Šmerda 210b) je mezi světci vyobrazen květ, nebo hvězda (obr. 6c) a na dosud nezaznamenané variantě IV je prostor mezi postavami světců prázdný (obr. 6d). Opisové legendy na rubních stranách denárů z nálezu Bzová 2020 se liší rozdělovacími znaménky. U varianty I (Cach 562; Šmerda 210a) lze rekonstruovat opisovou legendu: **SCS VVENCEZLAVS •**, u varianty III (Cach 562b; Šmerda 210b): **+ SCS VVENCEZLAVS**. U zbývajících dvou variant nelze s jistotou říci, jaká rozdělovací znaménka byla v opisových legendách rubních stran použita.

³³ MERHAUTOVÁ, A. – TŘEŠTÍK, D.: *Ideové proudy*, s. 61–81.

●□ 6: Rubní strany denárů Cach 562 z nálezu Bzová 2020:

a) varianta I (kat. č. 5); b) varianta II (kat. č. 23);
c) varianta III (kat. č. 27); d) varianta IV (kat. č. 32).

Kult sv. Vojtěcha zdomácněl v Čechách postupně po roce 1039, kdy bylo jeho tělo přeneseno z Hnězda do Prahy, a vyvrcholil na počátku 12. století, kdy se druhý pražský biskup stal vedle sv. Václava patronem přemyslovského státu.³⁴ Dokladem mimořádné úcty věnované tomuto světcovi je text Kosmovy kroniky, ve kterém kněžna Libuše věští budoucí slávu Prahy: „V tomto bradě někdy v budoucnosti vzejdou dvě zlaté olivy, jež svými vrcholy proniknou až do sedmého nebe a po všem světě budou zářiti svými divy a zázraky. Budou je obětmi a dary ctíti a jim se klaněti všechna pokolení země české a ostatní národové. Jedna z nich bude slouti Více sláv, druhá Voje útěcha.“³⁵ Není bez zajímavosti, že kronikář Kosmas napsal tato slova pravděpodobně těsně před rokem 1120, tedy ve stejné době, kdy se vyobrazení obou světců objevuje poprvé na českých denárových ražbách.

Postavy obou světců se objevují společně poprvé na rubních stranách denárů Vladislava I. (1109–1118, 1120–1125) Cach 544, kladených do období jeho první vlády 1109–1118 (obr. 7). Oba vyobrazení světců jsou prostovlasí. Osobními atributy jsou u sv. Václava kříž, u žehnajícího sv. Vojtěcha naznačené pallium a kniha. V opisové legendě je uvedeno pouze jméno sv. Václava ve tvaru: + SCS • VVENCEZLAVS.³⁶ Podobně je tomu u denárů Bořivoje II. (1100–1107, 1109–1110, 1118–1120) Cach 420, kladených do let jeho třetí vlády 1118–1120 (obr. 8). Osobními atributy prostovlasých, šatem se neodlišujících postav jsou v tomto případě meč a kříž u sv. Václava a biskupská berla v pravici žehnajícího sv. Vojtěcha. I v tomto případě je v opisové legendě je uvedeno pouze

³⁴ RADOMĚRSKÝ, Pavel – RYNEŠ, Václav: *Společná úcta sv. Václava a sv. Vojtěcha zvláště na českých mincích a její historický význam*, Numismatické listy 13, 1958, s. 35–48.

³⁵ *Kosmova Kronika česká*, ed. HRDINA, Karel – BLÁHOVÁ, Marie – FIALA, Zdeněk, Praha 1975, (dále jen KOSMAS), I. 9. Významová propojenost obou světců na počátku 12. století je zřejmá rovněž z Kosmou popsané události datované k roku 1090, ve které „naši dědicové, totiž svatý Václav a svatý Vojtěch, navštívili vězně v žaláři, sklíčené velkým trápením a vysvobodili je přesvatou laskavostí“ (KOSMAS II. 47.).

³⁶ V detailech věrnou kopii představuje rubní strana denárů Vladislava I. Cach 560, ražených v letech jeho druhé vlády 1120–1125.

jméno sv. Václava ve tvaru: **SCS VVENCEZLAVS**. Rozvinutá opisová legenda uvádějící jména obou světců + **• S • VVENCEZLAVS • E ADALBERTVS** se objevuje až na rubních stranách denárů Vladislava I. Cach 547 z období jeho druhé vlády 1120–1125 (obr. 9). Vedle sebe stojící postavy se svatozářemi vyjadřují již svým oděním propojenost světské a duchovní moci. Sv. Václav v kroužkové zbroji a plášti se levicí opírá o štít a v pravici drží kopí, sv. Vojtěch oděný albou, bohatě zdobenou tunikou a kasulí drží v levé ruce knihu a v pravé biskupskou berlu.³⁷

●◻7: Denár Vladislava I. Cach 544 z let 1109–1118.

●◻8: Denár Bořivoje II. Cach 420 z let 1118–1120.

³⁷ Zjednodušenou obdobu představují rubní strany denárů Vladislava I. Cach 554, ražené rovněž v letech 1120–1125, rubní strany denárů Vladislava II. (1140–1174) Cach 606, ražené v letech po královské korunovaci v roce 1158, a rubní strany denárů Soběslava II. (1173–1179) Cach 620. RADOMĚRSKÝ, P. – RYNEŠ, V.: *Společná úcta*, s. 40, obr. 3, ztotožňují s postavami obou světců rovněž proti sobě stojící dvojici andělů pozvedávajících dítě na rubních stranách denárů Vladislava I. Cach 548. Důvodem je jim opisová legenda: **VVENCEZLAVS • E • ADALBERTVS**. Tento názor přijali MERHAUTOVÁ, A. – TRĚŠTÍK, D.: *Ideové proudy*, s. 91, odmítl jej však zdůvodněně ČERNÝ, P.: *Některé metodologické problémy*, s. 49, pozn. 30.

●□9: Denár Vladislava I. Cach 547 z let 1120–1125.

Rubní strany denárů Vladislava I. Cach 562 s postavami světců zakomponovanými do architektonického rámce symbolizujícího *Civitas Dei* – Nebeský Jeruzalém se staly předlohou pro ikonografické pojetí rubních stran denárů Soběslava I. (1125–1140) Cach 575 (obr. 10). Se stejným či podobným pojetím se pak setkáváme rovněž na rubních stranách denárů Vladislava II. (1140–1174) a to jak z období jeho knížecí vlády 1140–1158: Cach 597 (obr. 11),³⁸ tak i z období po jeho královské korunovaci v roce 1158: Cach 608 (obr. 12) a Cach 609 (obr. 13). Vyobrazení obou českých patronů v rámci abstrahovaně ztvárněné *Civitas Dei* mizí na českých denárech v době královské vlády Vladislava II. a se společným vyobrazením obou světců se naposledy setkáváme na rubních stranách denárů Soběslava II. (1173–1179) Cach 620 (obr. 14).

●□10: Denár Soběslava I. Cach 575 z let 1125–1140.

³⁸ Na jednotlivých variantách rubních stran denárů Cach 597 jsou opisové legendy uvádějící buď pouze jméno sv. Václava: **SCS • VVENCEZLAVS**, nebo jména obou světců ve zkrácené podobě: **SCS VVENC E ADALBTE**.

●□ 11: Denár Vladislava II. Cach 597 z let 1140–1158.

●□ 12: Denár Vladislava II. Cach 608 z let 1158–1174.

●□ 13: Denár Vladislava II. Cach 609 z let 1158–1174.

●□ 14: Denár Soběslava II. Cach 620.

Prameny a literatura

- CACH, František: *Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové*. Praha 1972.
- ČERNÝ, Pavel: *Některé metodologické problémy ikonografické analýzy denárových a brakteátových ražeb v českých zemích*. In: Grossmannová, D. – Štefan, J. T. (red.): *Realita, představa, symbol v numismatické ikonografii*. Acta Numismatica Moraviae, Bohemiae et Silesiae 8, 2004, s. 43–66.
- FIALA, Eduard: *Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medaillen des Max Donebauer*. Prag 1888.
- FIALA, Eduard: *Beschreibung böhmischer Münzen und Medaillen*. Prag 1891.
- FIALA, Eduard: *České denáry*. Praha 1895.
- GOLDSCHMIDT, Adolph: *Die Elfenbeinskulpturen aus der Zeit der karolingischen und sächsischen Kaiser, VIII. –XI. Jahrhundert. Band 3*. Berlin 1923.
- HANKA, Václav: *Popsání a vyobrazení českých mincí*. Památky archeologické 4, 1860, s. 184–186.
- HÁSKOVÁ, Jarmila: *Česká mince v době románské. Příspěvek k ikonografii českých denárů 10.–12. století*. Cheb 1975.
- JEČNÝ, Josef: *Nález denárů Vladislava I. a II. u Neustupova*. Numismatický časopis československý 2, 1926, s. 129–130.
- KOSMAS: *Kosmova Kronika česká*, ed. HRDINA, Karel – BLÁHOVÁ, Marie – FIALA, Zdeněk, Praha 1975.
- KVĚT, Jan: *Česká mince doby románské jako výtvarné dílo*. Sborník Gavriila Kazarova. Sofia, 1950, s. 195–203.
- LUKAS, Jiří – HUS, Miroslav: *Sbírka českých raně středověkých mincí Západočeského muzea v Plzni. Díl III. České a moravské denáry z 12. a počátku 13. století*. Numismatický sborník 34/2, s. 181–252.
- MERHAUTOVÁ-LIVOROVÁ, Anežka: *Antická tradice na českých denárech*. Umění 25, 1977, s. 540–548.
- MERHAUTOVÁ, Anežka – TŘEŠTÍK, Dušan: *Ideové proudy v českém umění 12. století*. Praha 1985.
- NÁLEZY II.1: RADOMĚRSKÝ, Pavel: *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II. 1. České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového (10.–12. století)*. Praha 1956.
- NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Emanuela: *Krása české mince*. Praha 1955.
- NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, Emanuela: *Příspěvek k tematice obrazů na českých denárech 12. století*. Sborník Národního muzea v Praze, Řada A – Historie 21, 1967, s. 213–218.
- RADOMĚRSKÝ, Pavel: *Peníze Kosmova věku (1050–1125)*. Numismatický časopis 21, 1952, s. 7–138.
- RADOMĚRSKÝ, Pavel – RYNEŠ, Václav: *Společná úcta sv. Václava a sv. Vojtěcha zvláště na českých mincích a její historický význam*. Numismatické listy 13, 1958, s. 35–48.
- SKALSKÝ, Gustav: *České mince a pečeti 11. a 12. století*. Sborník Národního muzea v Praze sv. 1, historický, 1938–1939, s. 1–60.
- SMOLÍK, Josef: *Popsání a vyobrazení českých mincí*. Památky archeologické 11, 1879, 204.
- ŠMERDA, Jan: *Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století*. Brno 1996.
- ŠŮLA, Jaroslav: *Denárový nález v Libotově a jeho význam*. Numismatické listy 22, 1967, s. 1–4.
- VOIGT, Mikuláš Adaukt: *Beschreibung der bisher bekannten Böhmischen Münzen nach chronologische Ordnung. Erster Band*. Prag 1771.